

Міжнародні стосунки на межі ХХ-ХХІ ст.

План

1. Рецидиви «холодної війни» наприкінці ХХ ст.
2. Прояви «холодної війни» у ХХІ ст.
3. Від біполярного до багатополюсного світу.
4. Проблема міжнародного тероризму

1. Рецидиви «холодної війни» наприкінці ХХ ст.

Нестача ресурсів для продовження гонки озброєнь і внутрішні труднощі змушували керівництво СРСР шукати нові підходи до вирішення міжнародних проблем. Останній радянський лідер М. Горбачов заявив про «нове політичне мислення».

Словник • «Нове політичне мислення» — поняття, що з'явилося в період горбачовської «перебудови» у СРСР, основна ідея якого полягала у визнанні того, що ядерна війна не може бути засобом досягнення політичних, ідеологічних та інших цілей.

У СРСР мушили визнати, що світ взаємозалежний та настав час відмовитися від його штучного поділу на «капіталістичний» та «соціалістичний»;

Радянська імперія вже не мала економічних ресурсів, щоб продовжувати військове протистояння із Заходом, тому СРСР погодився на взаємне скорочення військ та озброєнь. З цієї ж причини закінчилася війна в Афганістані; улітку 1991 р. укладено договір зі США про обмеження стратегічних наступальних озброєнь.

Керівництво СРСР мусило відмовитися від збройного втручання чи дипломатичного тиску під час демократизації країн Східної Європи, а також погодилося не перешкоджати об'єднанню Німеччини. Декомунізація Європи наприкінці 1980-х років привела до розпуску Організації Варшавського договору та виведення радянських

військ із східноєвропейських країн. Розпад СРСР завершив «холодну війну» і позитивно вплинув на загальну міжнародну ситуацію.

Пригадайте:

Якими часовими рамками визначають початок і завершення «холодної війни» у ХХ ст.?

Які міжнародні кризи відбулися в період «холодної війни» у ХХ ст.?

2. Прояви «холодної війни» у ХХІ ст.

«Холодна війна» у ХХІ ст. суттєво відрізняється від «холодної війни» минулого століття.

По-перше, у ХХІ ст. її прояви не обмежуються протистоянням двох держав, наприклад США та Росії, Китаю та США чи США та Північної Кореї. Напруженість виникає навіть між традиційними союзниками, наприклад між США та європейськими партнерами по НАТО щодо фінансування організації. Ці непорозуміння не визнаються «холодною війною», але вони також позначаються на загальній ситуації у світі.

По-друге, у сучасному світі існують ризики не лише ядерних, біологічних і хімічних воєн, успадковані від ХХ ст., а з'явилися нові, зокрема кібератаки терористичних груп. Розроблення й упровадження життєздатної моделі запобігання таким нападам є вкрай важливим завданням у сучасних умовах.

Розпад Радянського Союзу, болісний для Росії процес визначення нової ідентичності та місця у світі стали для західних політиків серйозним викликом. У той час, коли США зміцнювали свою роль у світі, розширювали НАТО, вели бойові дії в Югославії, воювали в Іраку, Росія заперечувала нові реалії світу. Проте вона не мала що протиставити Заходу ні в культурному, ні в економічному, ні в політичному сенсах. Єдиним її аргументом у «холодній війні» була успадкована від СРСР ядерна зброя. Отже, ракети НАТО, розміщені в Чехії та Польщі, військова присутність Північноатлантичного альянсу в країнах Балтії мають стримувати експансіонізм Росії.

Після двох чеченських воєн (1994-2009) у межах власних кордонів у серпні 2008 р. Росія здійснила акт агресії проти Грузії. Використавши як привід збройне протистояння влади із сепаратистами в Південній Осетії, регулярні російські війська без оголошення війни вторглися у Грузію. Танкові підрозділи, артилерія та авіація росіян не лише атакували грузинську армію та військові бази, а й бомбардували грузинські міста й об'єкти життєзабезпечення.

Цивільне населення Грузії рятується від російського вторгнення. 2008 р.

Російські війська окупували декілька великих грузинських міст, танкові колони рушили до столиці — м. Тбілісі. У найбільш напружений час за посередництва західних держав наступ був зупинений. Проте й дотепер російські війська перебувають на частині грузинської території. У вересні 2008 р. Грузія розірвала дипломатичні відносини з Росією.

Вторгнення у 2014 р. Росії в Україну, втручання в громадянську війну в Сирії на стороні правлячого режиму відновили атмосферу «холодної війни» між Заходом і Москвою. Керівництво Російської Федерації застосувало силу, демонстративно протиставляючи Росію Сполученим Штатам Америки та Європейському Союзу. **У відповідь на агресивну війну Росії проти України, анексію українського Криму та воєнні дії в Сирії Захід запровадив проти Росії санкції та посилив економічний та дипломатичний тиск.**

Але ці санкції були настільки слабкими, що не принесли відчутних ударів по російській економіці. Європейський Союз продовжував купувати російський газ і

російську нафту, а тисячі американських, японських, європейських фірм тісно співпрацювали з Росією. Досить сказати, що концерни Мерседес, Рено, Міцубісі побудували в Росії свої заводи, а багато європейських політиків входили до наглядових рад російських держкорпорацій і отримували тім мільйонні зарплати, що фактично було підкупом цих політиків.

Відчувши всю безкарність своїх агресивних вчинків, **Росія 24 лютого 2022 р. розпочала відкриту війну проти України.** Ця війна триває донині. Зруйновані десятки міст, вбито тисячі українців, мільйони змушені покинути свої домівки. Такі наслідки російського тероризму.

Періодично ускладнюються також американо-китайські відносини. Китай у XXI ст. прагне стати світовим лідером і зазіхає на роль США в міжнародних відносинах. Зміцнюються позиції КНР у Південнокитайському морі. Незважаючи на санкції ООН, застосовані до Північної Кореї щодо її ядерної програми, Китай активно торгує з КНДР, оскільки це відповідає його інтересам. Також Китай послідовно нарощує воєнний потенціал.

Напруженими залишаються відносини між Північною (КНДР) і Південною Кореєю (РК). Збройні зіткнення між двома країнами неодноразово загрожували масштабним воєнним конфліктом на півострові. У 2018 р. у результаті зустрічей лідера КНДР Кім Чен Ина та президента Південної Кореї Мун Чже Ина з'явилася надія на поліпшення відносин між двома державами й установлення миру на Корейському півострові.

Дестабілізуючим чинником у Європі було поновлення у 2016 р. збройного конфлікту між Вірменією (союзником Росії) та Азербайджаном (союзником Туреччини) у Нагірному Карабасі — невизнаному світом анклаві всередині Азербайджану з переважанням у ньому вірменського населення.

У 1994 р. між учасниками конфлікту було підписано перемир'я. До квітня 2016 р. активні бойові дії не поновлювалися.

Після початку конфлікту у 2016 р. Вірменія та Азербайджан повідомили про десятки вбитих і поранених, обмінялися звинуваченнями у використанні важкого озброєння, танків та артилерії, а також країни звинуватили одна одну в початку бойових дій.

3. Від біполярного до багатополісного світу

У XIX та XX ст. світ був **однополярним**, у якому панувала спочатку Велика Британія, а потім США. Тому ці століття ще називають відповідно «британським» і «американським». Після завершення Другої світової війни й до розпаду СРСР і радянського блоку світ був **біполярним** (двополюсним): домінували Сполучені Штати Америки та Радянський Союз.

Певний час після краху СРСР і «світової системи соціалізму» існувало якщо не політичне, то економічне й культурне переважання колективного Заходу на чолі зі США. Саме цю ситуацію охарактеризували як однополюсний світ. США намагалися за допомогою різних способів підтвердити свій статус світового лідера. Наприклад, у 1991 р. США взяли участь у іраксько-кувейтській війні й витіснили з країни війська іракського диктатора Саддама Хусейна.

Наприкінці XX — на початку XXI ст. за президенства Б. Клінтона, а потім Дж. Буша США проводили дуже активну зовнішню політику. Під тими чи іншими приводами США активно втручались у міжнародні справи, демонструючи намір залишатися провідним гравцем на світовій політичній арені.

У 1999 р. авіація НАТО під керівництвом США впродовж понад двох місяців завдала бомбових ударів по Югославії, щоб змусити керівництво країни припинити етнічні чистки в населеній переважно албанцями провінції Косово. Нині на території колишньої Югославії існує шість незалежних і одна частково визнана держава.

Герб	Прапор	Назва <i>офіційна назва</i>	Форма правління. Столиця
------	--------	--------------------------------	-----------------------------

		Боснія і Герцеговина <i>босн. Bosna i Hercegovina</i>	Республіка Сараєво
		Північна Македонія <i>мак. Република Македонија</i>	Республіка Скоп'є
		Сербія <i>серб. Србија</i>	Республіка Белград
		Словенія <i>словен. Slovenija</i>	Республіка Любляна
		Хорватія <i>хорв. Hrvatska</i>	Республіка Загреб
		Чорногорія <i>чорн. Crna Gora</i>	Республіка Подгориця
		Косово <i>алб. Kosova</i>	Республіка (<i>частково визнана</i>) Приштина

Десятиліття, коли США насолоджувалися своїм домінуванням і невразливістю, завершилося 11 вересня 2001 р., коли захоплені терористами-смертниками пасажирські літаки зруйнували вежі Всесвітнього

торговельного центру в Нью-Йорку. Того дня загинули майже 3 тис. осіб. **Це був найбільший теракт в історії Сполучених Штатів.** США звинуватили в терористичних атаках міжнародну ісламістську організацію «Аль-Каїда» і персонально її лідера — саудівського мільйонера *Усаму бен Ладена*.

Атака терористів 11 вересня 2001 р. в США

За інформацією американських спецслужб, керівник «Аль-Каїди» переховувався в Афганістані. США вторглися в цю країну, проте У. бен Ладена не знайшли.

Навесні 2003 р. США вторглися в Ірак. Приводом для воєнної операції стала інформація про наявність у режиму С. Хусейна зброї масового знищення. Воєнна операція в Іраку не була успішною й лише завдала шкоди репутації США й іміджу президента Дж. Буша. Чимало союзників США відмовилися від участі в цій війні, а багатьма країнами світу прокотилася хвиля протестів проти американської політики в Іраку. З'ясувалося, що США не мали доказів наявності в Іраку зброї масового знищення та зв'язків С. Хусейна з «Аль-Каїдою». Згодом його взяли в полон і стратили.

У XXI ст. світ стає багатополосним. Європейський Союз — один з центрів багатополосного світу, що вибудовується. Після розпаду СРСР, об'єднання Німеччини та вступу до ЄС більшості східноєвропейських держав Європейський Союз претендує на роль самостійного гравця на міжнародній політичній арені. Посилне європейські амбіції зовнішньополітичний курс президента США Д. Трампа на самоусунення США від участі у важливих міжнародних програмах і процесах. Наприклад, Д. Трамп оголосив про намір США вийти з Паризької угоди 2015 р. про клімат, а також заявив європейським країнам, що вони мають надавати більше коштів НАТО. За таких обставин Західна Європа дедалі самостійніше діє на міжнародній арені, зберігаючи союзницькі відносини із США.

Ще одним центром багатополосного світу є **Китай**. КНР досягла такого рівня військово-технологічного розвитку, що може протистояти будь-якому супротивникові. Країна має достатній потенціал для здійснення контролю й успішного ведення бойових дій не тільки в морських акваторіях, що прилягають до китайського узбережжя, а й у тих районах Тихого океану, де донедавна домінував військовий флот США.

Отже, у другому десятилітті XXI ст. продовжується процес формування багатополосного світу. Дедалі активніше до цього процесу долучаються країни, які раніше не були впливовими гравцями на міжнародній арені (наприклад, Індія, Бразилія, держави Південної Африки). У разі посилення їхньої економічної та військової потужності навколо них будуть гуртуватися сусідні країни, формуватимуться союзницькі відносини з трьома нинішніми центрами багатополосного світу.

Улітку 2018 р. в Сингапурі відбулася перша в історії двох країн зустріч президента США Д. Трампа та керівника КНДР Кім Чен Ина, у результаті якої було підписано спільний документ, що зобов'язав Північну Корею ліквідувати її ядерний арсенал. Після цього США пообіцяли зняти з КНДР санкції та надати їй фінансово-економічну допомогу.

Д. Трамп і Кім Чен Ин. Офіційна зустріч у Сингапурі. 2018 р.

Після зустрічі між країнами продовжилися складні дипломатичні переговори з метою ліквідації всієї ядерної зброї на Корейському півострові.

У 2019 р. розпочалася гостра **соціально-економічна криза** у Венесуелі (Південна Америка). Неконтрольована інфляція, відсутність товарів першої необхідності, нестача ліків призвели до того, що громадяни Венесуели почали масово залишати країну. Опозиція організувала потужний рух проти президента-популіста й проголосила тимчасовим главою держави свого лідера. У відповідь влада застосувала силу, що призвело до численних жертв. США та чимало інших країн висловили свою підтримку опозиції.

Словник • Багатополюсний світ — геополітична структура світу, за якої існує декілька центрів політичного й економічного впливу; світ, заснований на рівноправній співпраці, а не на протистоянні блоків держав.

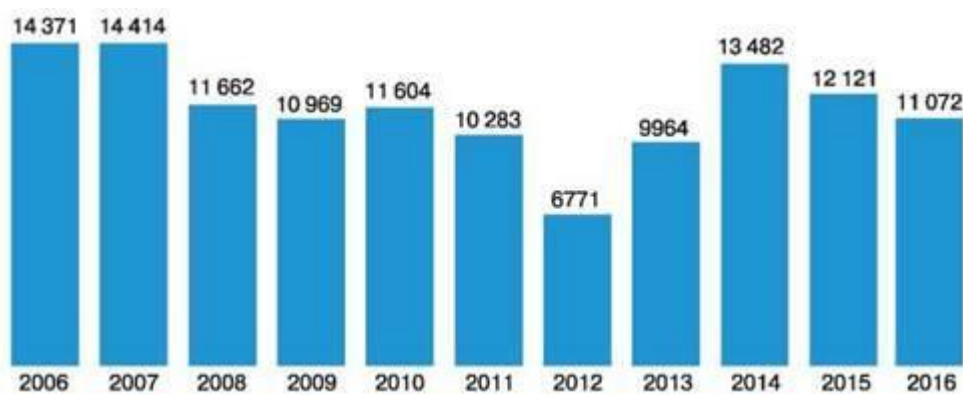
4. Проблема міжнародного тероризму

У другій половині ХХ ст. перед людством постала проблема міжнародного тероризму, яка є своєрідним цивілізаційним випробуванням.

У нинішньому столітті проблема загострилася ще більше: за перші 15 років ХХІ ст. кількість терористичних нападів у світі зросла на 550 %.

- Проаналізуйте наведені в діаграмах статистичні показники щодо кількості терористичних актів та їхніх жертв і зробіть загальний висновок про масштаби міжнародного тероризму.

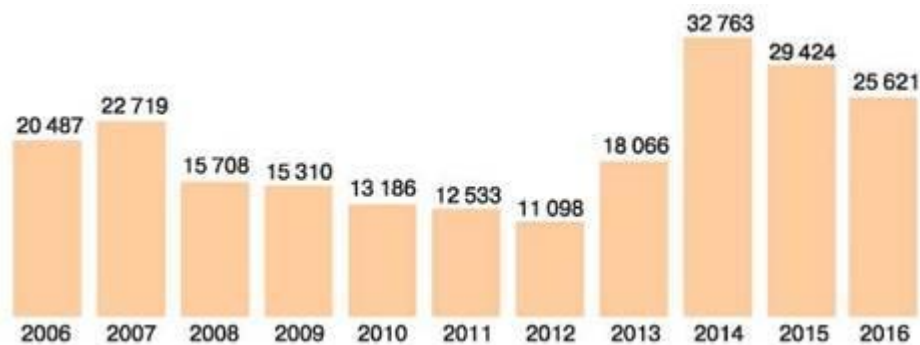
Кількість терористичних актів (2006-2016)

Словник

- **Міжнародний тероризм** — злочинні дії в міжнародному масштабі окремих осіб чи організацій, спрямовані на досягнення певних (зазвичай політичних) цілей за допомогою терористичних актів; суспільно небезпечні в міжнародному масштабі діяння, результатом яких є загибель людей.

Кількість жертв терористичних атак (2006-2016)

Для сучасного тероризму не існує кордонів, він не має національності, його жертвою може стати будь-хто. У січні 2015 р. до редакції сатиричного журналу «Шарлі ебдо» в Парижі ввірвалися озброєні члени терористичного угруповання «Аль-Каїда». 12 людей загинуло, ще декількох було поранено. Вважають, що напад був помстою радикальних ісламістів за карикатури журналу на пророка Магомета. Через декілька днів нападники були знешкоджені французькими спецслужбами. Марш єдності в Парижі, у якому взяли участь майже мільйон осіб, зокрема 30 світових лідерів, став символом засудження світовою спільнотою тероризму.

Восени 2015 р. в Парижі було здійснено відразу декілька жорстоких терористичних атак, відповідальність за які взяли на себе бойовики ІДІЛ. Напади відбулись одночасно по всьому місту, зокрема поблизу стадіону, на якому в цей час проходив міжнародний футбольний матч.

Ще жорстокішим виявився терористичний акт у театрі «Батаклан» у листопаді 2015 р. Від рук терористів загинули 130 осіб, ще понад 350 зазнали поранень. Декілька терористів підірвали на собі «пояси смертників». Спецпідрозділи поліції швидко виявили й знешкодили терористів.

Свідчення:

«Це був звичайний вечір, п'ятниця, рок-концерт. Атмосфера була така приємна, усі танцювали й усміхалися. ...Коли чоловік зайшов через центральний вхід і почав стріляти, ми наївно подумали, що це — частина шоу. Це була не терористична атака, а

бійня. ...Мені неймовірно пощастило — я вижила, але багато людей загинуло. Вони хотіли, як і я, відпочити того вечора, але їх розстріляли». *Ізабель Боудері, свідок подій.*

Світ був шокований. У європейській політиці дедалі гучніше почали лунати заклики до більш прискіпливого ставлення до переселенців з Близького Сходу, аж до закриття кордонів усередині Євросоюзу. Наприкінці березня 2016 р. прогрімів три вибухи в Брюсселі (Бельгія), які забрали життя понад 300 людей, ще майже 50 зазнали поранень. Відповідальність за теракти й цього разу взяла на себе «Ісламська держава».

Терористичні напади в Європі в останні роки загострили питання безпеки в країнах континенту й інших регіонах світу. Особливо небезпечний міжнародний тероризм ще й тому, що він загрожує світовому правопорядку й міжнародним стосункам.

Домашнє завдання.

Перевір, як ти засвоїв матеріал лекції! Дай відповіді на питання:

1. Як ти розумієш поняття «нове політичне мислення», «багатополюсний світ», «міжнародний тероризм»?
2. Якими, на твою думку, були причини появи «нового політичного мислення»? Як вплинуло «нове політичне мислення» на міжнародні відносини наприкінці ХХ ст.?
3. Чи вважаєш ти закономірним перетворення світу з біполярного на багатополюсний?
4. У чому, на твою думку, причини проявів «холодної війни» на межі ХХ-ХХІ ст.?
5. Які події наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст. свідчать про те, що «холодна війна», яка нібито завершилася, періодично нагадує про себе?
6. Які загрози спричиняє міжнародний тероризм?

